

LIBER V.

LOCUTIONES DE DEUTERONOMIO.

I. « Usque ad flumen magnum, flumen Euphratem¹ : » non dixit : « Usque ad flumen magnum Euphratem. »

II. « Et iudicium quod durum fuerit a vobis, afferetis » illud a me² : » non dixit : « Quod durum fuerit vobis, sed, » a vobis, » id est, ita durum, ut a vobis iudicari non possit.

III. « Si videbit aliquis virorum istorum terram optimam hanc, quam iuravi patribus eorum, præter Chaleb » filius Jephone, hic videbit eam³ : » et in libro Numerorum istam locutionem notavimus, quia non dixit : « Præter Chaleb filium Jephone, » sed « filius⁴. »

IV. « Dominus enim Deus vester benedixit te in omni » opere manuum tuarum⁵ ; » non ait : « Benedixit vos in » omni opere manuum vestrarum, » cum prædixisset « ves- » ter, » non tuus.

V. « Nunc ergo surgite, et promovete, et pertransite » vos vallem Arnon; ecce tradidi in manus tuas Seon regem » Esebon⁶ : » non dixit : « In manus vestras, » sed a plu- rali ad singularem transiit.

VI. « Quoniam quæ est gens magna, cui est ei Deus » appropians illis⁷ : » duo sunt hic notanda, vel quod ait, « Cui est ei, » vel quod non ait : « Appropians illi, sed » Appropians illis. »

¹ Deut. 1, 7. — ² Ibid. 17. — ³ Ibid. 35. — ⁴ Locut. cxcx. — ⁵ Deut. 1, 7. — ⁶ Ibid. 24. — ⁷ Id. iv, 7.

VII. « Et similitudinem non vidistis, sed vocem¹ : » cum vox non possit videri, sed generaliter hoc verbum posuit, tanquam ad omnem corporis sensum videre pertineat.

VIII. « In quam vos ingredimini illo, hæreditare eam² : » plenum esset etiamsi non additum esset, « illo. »

IX. « Et eduxit vos de fornace ferrea ex Ægypto³ : » fornacem ferream, duram tribulationem intelligi voluit : secundum hoc et de Joseph dictum est in Psalmis : « Ferrum » pertransiit animam ejus⁴. »

X. « Et non transeo Jordanem hunc⁵ : » quasi et alius sit Jordanis : ex hac locutione arbitror sæpe dici etiam hunc mundum, quasi alius sit.

XI. « Si autem genueris filios et filios filiorum tuo- » rum⁶ : » notanda locutio est, ubi et avos nepotes dicit gignere.

XII. « Et quæretis ibi Dominum Deum vestrum ; et in- » venietis eum, quando exquiretis eum ex toto corde tuo, » et ex tota anima tua in tribulatione tua⁷ ; » non dixit : « In toto corde vestro, et in tota anima vestra, in tribula- » tione vestra. »

XIII. « Interrogate dies priores, qui fuerunt priores » te⁸ : » non dies, sed homines intelligendum est. Similiter et hoc notandum quod etiam superius cum dixerit, « In- » terrogate » pluraliter, « priores te » intulit singulariter, non priores vobis.

XIV. « Si et tentavit Deus ingressus accipere sibi gen- » tem de media gente⁹ : tentavit, » pro eo quod est, « vo- » luit, » positum est, aut quid aliud : quod autem ait, « de » media gente, » de mediis gentibus intelligendum est, singulari posito pro plurali : sicut serpentem, ranam, et

¹ Deut. 1, 12. — ² Ibid. 5 et 14. — ³ Ibid. 20. — ⁴ Psal. cxi, 18. — ⁵ Deut. iv, 22. — ⁶ Ibid. 25. — ⁷ Ibid. 29. — ⁸ Ibid. 32. — ⁹ Ibid. 34.

locustam, pro serpentibus, ranis, et locustis, scriptum legimus.

XV. « Secundum omnia quæ fecit Dominus Deus vester » in Ægypto coram te vidente¹: » nihil minus est, etsi non addatur, « vidente. »

XVI. « Et ego stabam inter Dominum et vos in tempore » illo, annuntiare vobis verba Domini; quoniam timuistis » facie ignis, et non ascendistis in montem, dicens: » Ego sum Dominus Deus², etc. dicens » posuit pro, cum diceret.

XVII. « Et advena qui incolit in te³: » populo dictum accipiendum est, non quasi uni homini, quia in populo incolit advena.

XVIII. « Propter hoc constituit tibi Dominus Deus tuus, » ut observes diem sabbati, et sanctificare eum⁴: » si, « et » non haberet, non videretur inusitata locutio, « ut » observes diem sabbati sanctificare eum; » aut certe si ita esset, ut observes diem sabbati et sanctifices eum; aut ita: Propter hoc constituit tibi Dominus Deus tuus observare diem sabbati sanctificare eum: nunc vero, « ut ob- » serves diem sabbati et sanctificare eum, » inusitata et notanda locutio est.

XIX. « Attende tibi, ne dilatetur cor tuum, et obli- » viscaris Domini Dei tui⁵: » notandum etiam in malo dici posse dilatationem cordis; exultatio quippe in dilatatione intelligitur, cui contrariæ sunt angustia, id est, tristitia: utrumque autem potest et in bono et in malo accipi.

XX. « Et erit cum interrogaverit te filius tuus cras » dicens⁶: » cras posuit, pro futuro quocumque tempore.

XXI. « Septem gentes magnas et multas⁷: » quomodo

¹ Deut. iv, 34. — ² Id. v, 5. — ³ Ibid. 14. — ⁴ Ibid. 15. — ⁵ Id. vi, 13. — ⁶ Ibid. 20. — ⁷ Id. vii, 1.

ergo multas, si septem? sed multas dixit multitudinem habentes.

XXII. « Non dispones ad eos testamentum¹: » cum gentibus diceret: testamentum ergo pro pacto posuit.

XXIII. « Et filiam ejus non sumes filio tuo; discedere » enim faciet filium tuum a me, et serviet diis aliis, et » irascetur indignatione Dominus in vos²: » non ait: « Irascar, » sed tanquam de alio diceret.

XXIV. « Civitates magnas et muratas usque in cælum³: » hyperbolicis dictum.

XXV. « Ne dicas in corde tuo, cum consumpserit Do- » minus Deus tuus gentes istas ante faciem tuam, dicens: » Propter justitias meas induxit me Dominus hæreditare » terram bonam istam⁴: » ordo est, « Ne dicas in corde » tuo, dicens. »

XXVI. « Ne quando dicant inhabitantes terram, unde » eduxisti nos inde⁵: » more Scripturæ additum est, « inde. »

XXVII. « Quæ fecit virtutem Ægyptiorum⁶: » hoc interpretes quidam latini minus intelligentes noluerunt dicere « virtutem, » sed « virtuti vel exercitui: » quoniam id quod ait græcus δὲναται, nonnulli exercitum intellexerunt. Sed elegans locutio est, « Quæ fecit virtutem eorum; » intelligendum est quid eam fecit: quoniam ad nihil eam redegit: sed quia pluraliter dictum est, ideo subobscurum est.

XXVIII. « Quos aperiens terra os suum deglutivit eos, » et domos eorum, et tabernacula eorum⁷: » duæ locutiones hic notandæ sunt, quod et additum est, « eos, » cum sufficere posset quod ait superius, « quos: » et « domos » eorum » cum dixisset, addidit « et tabernacula eorum, »

¹ Deut. vii, 2. — ² Ibid. 3, 4. — ³ Id. ix, 1. — ⁴ Ibid. 4. — ⁵ Ibid. 23. — ⁶ Id. xi, 3. — ⁷ Ibid. 6.

quasi alias in eremo haberent domos nisi tabernacula. Sed nimirum domus intelligi voluit homines ad eos pertinentes, sicut ipsi populo dicitur: « Et nunc tu domus Jacob¹. » Nec ista locutio aliena est a latina lingua; nam et Romani dicti sunt domus Assaraci, quod ex Assaraco Trojano originem ducerunt². »

XXXIX. « Quoniam oculi vestri viderunt omnia opera Domini magna, quæ fecit in vobis hodie³: » cum de his operibus diceret, quæ per eremum facta sunt eo tempore, quo ibi circumducebantur per quadraginta annos; tamen « hodie » dixit, quod intelligi voluit hoc tempore, quotquot ibi annos idem tempus habere potuisset.

XXX. « Terram quam juravit Dominus patribus vestris dare eis, seminique eorum post eos⁴: » tanquam diceret: « Id est, semini eorum post eos; » non enim et ipsis dedit, sed ita ipsis dedit, cum semini eorum dedit.

XXXI. « Si autem auditu audieritis omnia mandata ejus, quæ ego mando tibi hodie⁵: auditu » videtur superfluum, sed locutio est Scripturæ sanctæ familiarissima.

XXXII. « Et dabit pluviam terræ tuæ in tempore suo matutinum et serotinum⁶. » Cum matutinum tempus dies dicatur, numquid hinc intelligi voluit tempus anni primum? Serotinum vero minus latinum est, sed non potuit magis proprie de græco exprimi, quod illi dicunt *δψυρον*: tamen etiam in latina lingua vulgo usitatum est, ut dicatur serotinum, sed quod tardius quam oporteat factum est; hic vero tempus anni potius intelligi voluit.

XXXIII. « Et cum comederis, et satiatus fueris, attende tibi ipsi ne dilatetur cor tuum, et prævaricemini et servatis diis aliis⁷. » Jam superius tales locutiones notavimus,

¹ Isai. ii, 5. — ² Virgil. Æneid. i. — ³ Deut. xi, 7. — ⁴ Ibid. 9. — ⁵ Ibid. 13. — ⁶ Ibid. 14. — ⁷ Ibid. 15, 16.

sive quod a singulari ad pluralem transit, sive quod in malo voluit intelligi « dilatetur, » ubi noxiam prosperitatem significavit.

XXXIV. « Et flumen magnum flumen Euphratem¹. » Repetitiones istæ usitatæ sunt in Scripturis, et rem decenter commendant.

XXXV. « Timorem vestrum et tremorem vestrum imponent Dominus Deus vester super faciem universæ terræ²: » non timorem et tremorem quo ipsi timent et tremunt, sed quo timentur et alios tremere faciunt.

XXXVI. « Non poteris manducare in civitatibus tuis decimationem frumenti tui³: » pro eo quod est, non debebis.

XXXVII. « Et incendes civitatem in igni⁴: » nos usitatius diceremus « igni ».

XXXVIII. « Si autem longe fuerit via a te⁵: » ac si diceret: « Longa via fuerit; » adverbium posuit pro nomine.

XXXIX. « Et fœnerabis gentes multas⁶. » Fœnerationem Scriptura dicit mutuo datam pecuniam, etiamsi usuræ non accipiantur: unde est et illud in Psalmo: « Beatus qui miseretur, et commodat⁷. » Hoc enim maluerunt interpretari nostri, qui sententiam potius quam verba sequenda putaverunt: nam in græco habet *δανειζει*, quod est, fœneratur.

XL. « Et principaberis gentium multarum, tui autem non principabuntur⁸: tanquam diceret: « Tibi non dominabuntur, hoc est, gentes; » genitivus enim casus est singularis hujus pronominis quod ait « tui, » cujus dativus est tibi; non pluralis nominativus, cujus genitivus est tuorum.

¹ Deut. xi, 24. — ² Ibid. 25. — ³ Id. xii, 17. — ⁴ Id. xiii, 16. — ⁵ Id. xiv, 24. — ⁶ Id. xv, 6. — ⁷ Psal. cxl, 5. — ⁸ Deut. xv, 6.

XLII. « Si autem fuerit in te egenus in fratribus tuis¹ : » non uni homini, sed populo dicitur, ideo « in te. »

XLII. « Si autem fuerit in te egenus in fratribus tuis in » una civitatum tuarum, in terra quam Dominus Deus » tuus dat tibi, non avertes cor tuum, neque constringes » manum tuam a fratre tuo egente : aperiens aperies ma- » nus tuas ei, fœnus fœnerabis ei quantumcumque postu- » lat, et quantum eget². » Hic certe cum opera misericordiæ præcipiat, non utique usurarum crudelitas suscipienda est : unde apparet quod ait, « Fœnus fœnerabis ei, » mutuo dandum quod postularet intelligi voluisse. Quod autem ait, « Aperiens aperies manus tuas, » tale est et quod sequitur, « fœnus fœnerabis, » usitata locutio est in Scripturis sanctis.

XLIII. Cum de aure pertundenda servi præcepisset, « Et » ancillam, inquit, tuam facies similiter³ : » accusativum pro dativo ponens, non ait : « Ancillæ tuæ facies, » quod locutionis nostræ consuetudo poscebat.

XLIV. « Si autem fuerit in eo vitium, claudum aut » cæcum, vel omne vitium malum⁴ : » non ait, claudicatio, aut cæcitas, ipsa enim sunt vitia ; sed « claudum, » et « cæcum, » quod sunt non vitia, sed animalia quæ habent vitia. Hoc quoque notandum est, quod ait, « vi- » tium malum, » quasi posset esse vitium bonum.

XLV. « Et non dormiet de carnibus, de quibus immo- » laveritis vespere die primo usque in mane⁵ : » pro eo quod est, « non remanebit ea nocte, non dormiet » dic- tum est.

XLVI. « Non offeres Domino Deo tuo vitulum vel ovem, » in quo est in ipso vitium⁶ : » usitata locutio esset, « in » quo est vitium : » sed ista Scripturis est usitator.

¹ Deut. xv, 7. — ² Ibid. 8, 9. — ³ Ibid. 17. — ⁴ Ibid. 21. — ⁵ Id. xvi, 4. — ⁶ Id. xvii, 1.

XLVII. « Et lapidabis eos in lapidibus, et morientur¹ : » quod ex nostra consuetudine diceretur, lapidibus, non » in lapidibus. »

XLVIII. « Non multiplicabit sibi equum² : » pro equis vel pro equitatu, « equum » posuit ; unde nonnulli « equi- » tatum » interpretati sunt.

XLIX. « Non poteris constituere super te hominem alie- » num, quia non est frater tuus³ : Non poteris » dictum est, pro « non debebis. »

L. « Secundum omnia quæ petiisti a Domino Deo tuo » in Choreb, in die convocationis, dicentes⁴ : » cum di- xerit superius « petiisti, dicentes » subjecit, non, dicens.

LI. « Quoniam Dominus Deus vester, qui præcedit » vobiscum⁵ : » non dixit « vos. »

LII. « Si occurreris nido avis ante faciem tuam in via⁶. » Notandum quod « occurreris » dixit etiam non ambulanti.

LIII. « Si autem ædificaveris domum novam, facies » coronam solario tuo, et non facies homicidium in domo » tua, si cadat qui cecidit ab eo⁷ : » id est, a solario cadat qui cecidit ; nimis inusitata locutio est.

LIV. « Et abiens fuerit viro alteri, et oderit eam vir » novissimus⁸. » Notandum ex duobus posteriorem novis- simum dici : talis locutio est et in Evangelio, quando quæ- ritur ex duobus fratribus quis eorum fecerit voluntatem patris, et respondetur, « novissimus⁹, » cum duo fue- rint.

LV. « Non pignerabis molam, neque superiorem lapidem » molæ, quia animam iste pignerat¹⁰ : » pro eo quod est,

¹ Deut. xvii, 5. — ² Ibid. 16. — ³ Ibid. 15. — ⁴ Id. xviii, 16. — ⁵ Id. xx, 4. — ⁶ Id. xxii, 6. — ⁷ Ibid. 7. — ⁸ Id. xxiv, 2 et 3. — ⁹ Matth. xxi, 31. — ¹⁰ Deut. xxiv, 6.

« Quia animam pigneris, si feceris. » Deinde notandum animam dixisse, pro ea vita quam habet anima in corpore : ex qua locutione et aliud est in Evangelio : « Nonne anima » plus est quam esca¹? »

LVI. « Si autem deprehendatur homo furans animam » ex fratribus suis filiis Israël² : » animam pro homine posuit. Denique sequitur, » Et opprimens eum vendide- » rit; » quæ non minus notanda est locutio : noluit enim dicere eam, quod esset magis consequens, quoniam ani- mam dixerat, sed « eum, » id est, hominem, in cujus sig- nificatione dixerat animam.

LVII. « Si debitum fuerit in proximo tuo, debitum » quodcumque³ : » repetitio verbi locutionem notandam facit.

LVIII. « Si autem noluerit homo accipere uxorem fra- » tris sui, et ascendet mulier in porta ad senatum et dicet : » Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in » Israël, noluit frater viri mei⁴. » Quamvis verborum re- petitiones amet Scriptura, inusitator est tamen repetitio hæc : sed elegantius querelæ ostendat affectum.

LIX. « Maledictus omnis qui dormierit cum omni pe- » core⁵ : » pro eo quod est, concubuerit. Deinde « cum » omni pecore, » pro eo quod est, cum quolibet pecore.

LX. « Et servies inimicis tuis, quos immittet Dominus » Deus tuus super te⁶. » Græcus habet λατρεύσεις, ubi lati- nus interpretatus est « servies : » solet autem hoc verbum in ea servitute Scriptura ponere, quæ debetur Deo; unde idololatræ appellantur, qui ea servitute idolis serviunt : ergo hic inusitate positum est hoc verbum. Quanquam possit etiam hunc sensum habere, quod tam graviter multa

¹ Matth. vi, 25. — ² Deut. xxiv, 7. — ³ Ibid. 10. — ⁴ Id. xxv, 7. — ⁵ Id. xxvii, 21. — ⁶ Id. xxviii, 48.

dixerit, ut inimicis suis nimium superbientibus tanquam diis servisse cogantur.

LXI. « Gentem cujus non audies vocem ejus¹ : » et hoc notandum est, quod et « cujus » dixit, et « ejus, » sicut loqui Scripturæ solent : et id quod ait, « cujus non au- » dies vocem, » pro eo quod est, « cujus linguam non intelliges. »

LXII. « Mollis in te et tenera valde fascinabit oculo » suo fratrem suum, et uxorem quæ est in sinu ejus, et » qui reliqui sunt filii quicumque relictii fuerint illi, ita » ut det uni ex eis a carnibus filiorum suorum de quibus- » cumque edet, eo quod non derelictum sit ei quidquam in » angustia et tribulatione, qua tribulabunt te inimici tui » in omnibus civitatibus tuis². » Notandum est quemad- modum hic dictum sit « fascinabit, » pro, invidabit, et tanquam ad hoc derelicto, ut necesse sit ei dare de car- nibus filiorum, quas cogit necessitas in cibum sumi a parentibus. Nam et in Proverbiis quod latini codices ha- bent : « Non cœnabis cum viro invido³, » græcus habet, ἀνδρὶ βιάσανῳ, βιάσανος autem fascinus dicitur.

LXIII. « Et erit sicut lætatus est Dominus in vobis, » benefacere vobis⁴ : » græcus habet, « benefacere vos, » nec videtur esse saltem græca locutio : accusativus tamen pro dativo positus intelligitur; unde maluerunt latini in- terpretes dicere « vobis, » quam, vos.

LXIV. « Vos vidistis omnia quæ fecit Dominus Deus » vester in terra Ægypto, coram vobis, Pharaoni et servis » ejus omnibus et omni terræ illius, tentationes magnas, » quas viderunt oculi tui⁵ : » notandum illas plagas etiam » tentationes » vocari.

LXV. « Si fuerit dispersio tua a summo cœli usque ad

¹ Deut. xxviii, 49. — ² Ibid. 54, 55. — ³ Prov. xxiii, 6. — ⁴ Deut. xxviii, 63. — ⁵ Id. xxix, 2.

» summum cœli, inde congregabit te Dominus Deus » tuus¹. » Mirum si non hoc dicit, « a summo cœli usque » ad summum cœli, » quod solet etiam dicere, « A summo terræ usque ad summum terræ » : fortasse propterea quia secundum id quod et iste aër cœlum dicitur, conjungitur terræ.

LXVI. « Non in cœlo est dicens : Quis ascendet in » cœlum, et accipiet nobis illud, et audientes illud facie- » mus? Neque trans mare est dicens : Quis transfretabit » nobis trans mare, et accipiet nobis illud, et audientes » illud faciemus²? dicens » pro eo posuit quod est, ut dicas : nova locutio.

LXVII. « Et Dominus qui comitatur tibi tecum³. »

LXVIII. « Et dixit Dominus ad Moysen : Ecce tu dormies » cum patribus tuis⁴ : » hoc verbo ejus mortem signifi- ficavit.

LXIX. « Amaricantes eratis quæ ad Deum⁵ : » id est, amaricabatis ea quæ Dei sunt.

LXX. « Scio enim quia post obitum meum, iniquitate » iniquitatem facietis⁶, » uno verbo autem græce dicitur, » iniquitatem facietis, » quod est ἀνομιᾶστε.

LXXI. « Et occurrent vobis mala novissimum dierum⁷ : » sic enim habet græcus, pro in novissimis diebus, aut in novissimo dierum.

LXXII. « Nonne hic ipse pater tuus possedit te, et fecit » te, et creavit te⁸? » ordo notandus est, prius enim videtur dicere debuisse, « Creavit te et fecit te, » et deinde « pos- » sedit te. » Quomodo enim intelligitur posse possideri qui non est?

LXXIII. « Cum adipe renum tritici⁹. » Hæc metaphora nimis inusitata est, ut renes tritici intelligantur velut in-

¹ Deut. xxx, 4. — ² Ibid. 12, 13. — ³ Id. xxxi, 8. — ⁴ Ibid. 16. — ⁵ Ibid. 27. — ⁶ Ibid. 29. — ⁷ Ibid. — ⁸ Ibid. 6. — ⁹ Ibid. 14.

teriora tritici, unde farina ejcitur : hoc enim et adipem dixit ; nam hoc nomine etiam farinam solent Græci dicere : hoc enim habet græcus in Exodo, ubi scriptum est : « Elevantes farinam super humeros suos¹ : » græcus quippe interpres σπῆρα posuit, quod sunt adipēs.

LXXIV. « Filii in quibus non est fides tu eis² : » usitata Scripturis locutio.

LXXV. « Quoniam judicabit Dominus populum suum, » et in servis suis consolabitur³ : » pro, servos suos conso- labitur : nisi forte ipsum consolari dicit translato verbo, velut ab indignatione et offensione, qua eum offendunt mali. Sic autem ejus consolatio accipienda est, non ex more hominum, sicut nec ira et zelus, et cætera talia.

LXXVI. « Ubi sunt dii eorum, in quibus fidebant in » ipsis⁴ : » plenum esset et sine « in ipsis. »

LXXVII. « Et jurabo dexteram meam⁵ : » id est, per dexteram meam.

LXXVIII. « Lætamini cœli simul cum eo, et adorent » eum omnes Angeli Dei⁶ : » alii codices habent, « et » adorent eum omnes filii Dei. » Filios autem Dei dictos, qui Angeli sunt in cœlis, non facile in Scripturis sanctis invenitur.

¹ Exod. xu, 34. — ² Deut. xxxi, 20. — ³ Ibid. 36. — ⁴ Ibid. 37. — ⁵ Ibid. 40. — ⁶ Ibid. 42, juxta LXX.